

Jorge Nicolás Lafferriere

Catholic University of Argentina

ORCID: 0000-0003-2600-2226

Nauczanie Jana Pawła II a paradoksy prawa do życia w międzynarodowym dyskursie praw człowieka

Abstrakt: Prawo do życia odgrywa unikalne i nadzwyczajne znaczenie w międzynarodowym prawie ochrony praw człowieka. Jednocześnie jednak prawo to boryka się z nowymi zagrożeniami i sprzecznościami. W niniejszym artykule omówię paradoksy dotyczące momentu, w którym rozpoczyna się prawna ochrona istoty ludzkiej; tendencji dostosowywania punktu początkowego życia do interesów biotechnologicznych; manipulacji językiem, jak również relatywizacji prawa do życia i roszczeń do usprawiedliwiania aborcji i eutanazji jako wymogu prawa do życia. Przedstawię ocenę tych paradoksów w świetle *Magisterium* Jana Pawła II i zakończę omówieniem czterech oznak nadziei i zaangażowania w odniesieniu do ochrony prawa do życia, które pojawiają się na początku XXI wieku.

Słowa kluczowe: Jan Paweł II, prawo do życia, aborcja, eutanazja

1. Wstęp

„[...] właśnie w epoce, w której uroczyście proklamuje się nienaruszalne prawa osoby i publicznie deklaruje wartość życia, samo prawo do życia jest w praktyce łamane i deptane, zwłaszcza w najbardziej znaczących dla człowieka momentach jego istnienia, jakimi są narodziny i śmierć”¹.

¹ Jan Paweł II, Encyklika o wartości i nienaruszalności życia ludzkiego *Evangelium Vitae*, 18, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_25031995_evangelium-vitae.html; John Paul II, Encyclical on the Value and Inviolability of Human Life *Evangelium Vitae*, 18, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_25031995_evangelium-vitae.html.

Analiza tej sprzeczności, potępionej przez Jana Pawła II w jego proroczej encyklice *Evangelium Vitae*, stanowić będzie główny trzon niniejszego tekstu. W tym celu na wstępie omówię pięć paradoksów związanych z regulacją prawa do życia w prawie dotyczącym praw człowieka, zwłaszcza na płaszczyźnie międzynarodowej. Następnie przedstawię ocenę tych paradoksów w świetle *Magisterium* Jana Pawła II. Zakończę, wskazując na cztery oznaki nadziei i zaangażowania w odniesieniu do ochrony prawa do życia, które pojawiają się na początku XXI wieku.

2. Paradoksy prawa do życia w międzynarodowym dyskursie praw człowieka

W 1996 r., podczas sympozjum w Watykanie zatytułowanego „*Evangelium Vitae* i prawo”, Giuseppe Dalla Torre wskazał na niejednoznaczną ewolucję doświadczenia prawnego związanego z kwestią relacji między życiem a prawem, polegającą na tym, że podczas gdy ochrona prawna praw podstawowych jest poszerzana, ta sama ochrona jest ograniczana poprzez podział podmiotu na jednostkę i osobę.² Biorąc refleksje włoskiego jurysty za punkt odniesienia, chciałbym pogłębić temat pewnych paradoksów, które – moim zdaniem – w odniesieniu do prawa do życia ujmowanego w międzynarodowym prawie ochrony praw człowieka, podlegają obecnie weryfikacji.³

W dziedzinie ochrony życia pierwszy paradoks wiąże się z momentem, w którym rozpoczyna się prawna ochrona człowieka. I tak, choć w traktatach dotyczących praw człowieka znajdują się wyraźne odniesienia do prawa do uznania osobowości prawnej wszystkich istot ludzkich, prawdą jest również, że nadal utrzymują się opinie, które odmawiają charakteru osoby osobom poczętym, pomimo istnienia

² Dalla Torre wskazał na trzy obszary niejednoznaczności. W sferze legalności, włączenie „szkod biologicznych” zostało ocenione, z jednej strony, jako uznanie za szkodę podlegającą rekompensacie samego uszczerbku na integralności fizycznej, a z drugiej strony, jako de-jurydyzacja istotnych kwestii bioetycznych, takich jak ochrona ludzkich embrionów „in vitro” lub dekryminalizacja aborcji. W kwestii podmiotów chronionych Dalla Torre wskazał, że obecność zarodków nadliczbowych rodzi potrzebę określenia specjalnego statusu prawnego embrionu, ale taka troska o embrión nie przekłada się na aborcję, w której osobowość nienarodzonego jest ignorowana. Trzecim obszarem niejednoznaczności była dla Dalla Torre relacja lekarz-pacjent. Z jednej strony podkreśla się autonomię pacjenta, lecz z drugiej strony przyznaje się lekarzowi nowe uprawnienia do decydowania o życiu pacjenta, jak ma to miejsce w przypadku eutanazji dokonywanej na osobach pozbawionych przytomności. Giuseppe Dalla Torre, „Le leggi contro la vita”, [w:] *Evangelium Vitae e Diritto. Evangelium Vitae and Law. Acta Symposii Internationalis In Civitate Vaticana Celebrati 23-25 Maii 1996*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1997, s. 99-119.

³ Puppink dokonał kompleksowej analizy transformacji w sferze praw człowieka. Zob.: Grégor Puppink, *Mi deseo es la ley*, Encuentro, Madrid 2020.

przytłaczających dowodów dotyczących pierwszego momentu, w którym rozpoczyna się życie istoty ludzkiej.

Kolejny paradoks w tej dziedzinie odnosi się do tendencji do dostosowywania momentu początku życia do interesów biotechnologicznych. Stało się tak w słynnym „raporcie Warnock”, przedłożonym w 1984 r. Parlamentowi Wielkiej Brytanii przez Komisję do spraw Zapłodnienia Ludzkiego i Embriologii (*The Committee of Inquiry Into Human Fertilisation and Embryology*) pod przewodnictwem Mary Warnock, który – w celu ułatwienia wykonywania technik zapłodnienia *in vitro* – wskazał dzień czternasty jako punkt graniczny dla hodowli *in vitro* ludzkich embrionów.⁴ Jednak w 2021 r. Międzynarodowe Towarzystwo Badań nad Komórkami Macierzystymi (*International Society for Stem Cell Research, ISSCR*) wydało nowe Wytyczne, umożliwiając przeprowadzanie eksperymentów na zarodkach przez dłuższy czas.⁵

W 2012 r. Międzyp amerykański Trybunał Praw Człowieka wprowadził nową wersję strategii zaprzestania ochrony ludzkich zarodków i ułatwienia technik zapłodnienia *in vitro*. Zaiste, artykuł 4.1 Amerykańskiej Konwencji Praw Człowieka chroni życie od momentu poczęcia. Pomimo jasnej wymowy tej normy, Trybunał Międzyp amerykański orzekł: „że »poczęcie« w rozumieniu artykułu 4.1 ma miejsce od momentu zagnieżdżenia się embrionu w macicy, dlatego przed tym wydarzeniem artykuł 4 Konwencji nie miałby zastosowania”.⁶

Widzimy tutaj jaskrawą manipulację językiem w celu ułatwienia zapłodnienia *in vitro*, ponieważ oczywiste jest, że słowo poczęcie odnosi się do początkowego momentu pojawienia się nowej istoty.

⁴ *Report of the Committee of Inquiry Into Human Fertilisation and Embryology*, Chairman: Dame Mary Warnock DBE, July 1984, <https://www.hfea.gov.uk/media/2608/warnock-report-of-the-committee-of-inquiry-into-human-fertilisation-and-embryology-1984.pdf>.

⁵ Robin Lovell-Badge *et al.*, „ISSCR Guidelines for Stem Cell Research and Clinical Translation: The 2021 update, Stem Cell Reports”, <https://doi.org/10.1016/j.stemcr.2021.05.012>; Sophia McCully, „The time has come to extend the 14-day limit”. *J Med Ethics* 0:1–5, <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/33531360/>, doi: 10.1136/medethics-2020-106406.

⁶ Inter-American Court of Human Rights, „Artavia Murillo y otros c. Costa Rica”, 264, 28 November 2012, https://www.corteidh.or.cr/cf/Jurisprudencia2/ficha_tecnica.cfm?lang=en&nId_Ficha=235.

Co więcej, z uwagi na istniejący dylemat co do interpretacji tego pojęcia, Trybunał Międzyamerykański nie stosuje zasady *pro homine* i wybiera interpretację, która prowadzi do ograniczenia praw osoby nienarodzonej.

Biorąc pod uwagę, że człowiek istnieje od momentu poczęcia i ma prawo do życia, nie powinny tu występować żadne kontrowersje, a prawo nie powinno dopuszczać prób pozbawienia życia osoby nienarodzonej.

Ten element jest decydujący, co uznał nawet sam Sąd Najwyższy Stanów Zjednoczonych w orzeczeniu „*Roe v. Wade*”: „Jeśli taka sugestia osobowości zostanie ustanowiona, sprawa skarżącego oczywiście upadnie, ponieważ prawo płodu do życia byłoby wówczas wyraźnie zagwarantowane przez Poprawkę [do Konstytucji]”.⁷

Teraz, na początku XXI wieku, w międzyamerykańskim systemie praw człowieka możemy napotkać roszczenia do relatywizacji prawa do życia. Faktycznie, nawet jeśli Międzyamerykański Trybunał Praw Człowieka uznaje, że w fazie prenatalnej mamy do czynienia z osobą, to orzekł, że ochrona prawa do życia zgodnie z art. 4 ust. 1 Konwencji „nie jest absolutna, ale stopniowa i inkrementalna, ponieważ nie stanowi absolutnego i bezwarunkowego obowiązku, lecz zakłada zrozumienie możliwości zastosowania wyjątków od zasady ogólnej”.⁸

Jednak najbardziej radykalnym spośród sposobów zmiany zakresu prawa do życia jest próba uzasadniania aborcji jako wymogu prawa do życia. To właśnie uczynił Komitet Praw Człowieka ONZ w „Komentarzu ogólnym nr 36 do artykułu 6: prawo do życia” Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych:

„8. Chociaż Państwa-Strony mogą podejmować działania mające na celu uregulowanie dobrowolnego przerywania ciąży, działania te nie mogą prowadzić do naruszenia prawa do życia ciężarnej kobiety lub dziewczynki, lub innych jej praw przysługujących na mocy Paktu. W związku z tym, ograniczenia dotyczące możliwości skorzystania przez kobiety lub dziewczęta z aborcji nie mogą, *inter alia*, zagrażać ich życiu, narażać ich na ból lub cierpienie fizyczne lub psychiczne,

⁷ Supreme Court of the United States, *Roe v. Wade*, 410 US 113, 1973, 156-157.

⁸ Inter-American Court of Human Rights, „*Artavia Murillo y otros c. Costa Rica*”, 264, 28 November 2012, op. cit., https://www.corteidh.or.cr/cf/Jurisprudencia2/ficha_tecnica.cfm?lang=en&nId_Ficha=235.

które naruszają art. 7 Paktu, być przyczyną dyskryminacji lub arbitralnie ingerować w ich prywatność. Państwa-Strony muszą zapewnić bezpieczny, legalny i skuteczny dostęp do aborcji w przypadkach, gdy życie i zdrowie ciężarnej kobiety lub dziewczynki jest zagrożone lub gdy donoszenie ciąży spowodowałoby jej znaczny ból lub cierpienie, w szczególności, gdy ciąża jest wynikiem gwałtu lub kazirodztwa lub gdy ciąża nie jest możliwa do utrzymania. Ponadto Państwa-Strony nie mogą wprowadzać regulacji dotyczących ciąży lub aborcji we wszystkich innych przypadkach w sposób sprzeczny z ich obowiązkiem zapewnienia, że kobiety i dziewczęta nie będą musiały uciekać się do poddawania się niebezpiecznym aborcjom, i powinny zmienić odpowiednio swoje przepisy dotyczące aborcji. Na przykład, Państwa-Strony nie powinny stosować środków takich jak kryminalizacja ciąży niezamężnych kobiet lub nakładanie sankcji karnych wobec kobiet i dziewcząt, które poddają się aborcji lub wobec dostawców usług medycznych, którzy im w tym pomagają, ponieważ podejmowanie takich działań zmusza kobiety i dziewczęta do uciekania się do wykonywania niebezpiecznych aborcji. Państwa-Strony powinny wyeliminować istniejące bariery utrudniające kobietom i dziewczętom skuteczny dostęp do bezpiecznej i legalnej aborcji, w tym bariery wynikające ze stosowania klauzuli sumienia przez poszczególnych świadczeniodawców usług medycznych, i nie powinny wprowadzać nowych barier. Państwa-Strony powinny również skutecznie ochraniać życie kobiet i dziewcząt przed zagrożeniami dla zdrowia psychicznego i fizycznego towarzyszącymi niebezpiecznym aborcjom. W szczególności Państwa-Strony powinny zapewnić kobietom i mężczyznom, a zwłaszcza dziewczętom i chłopcom, dostęp do wysokiej jakości i popartych naukowo informacji i edukacji na temat zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego oraz do szerokiej gamy przystępnych cenowo metod antykoncepcyjnych, a także zapobiegać stygmatyzacji kobiet i dziewcząt, które zabiegają o przeprowadzenie aborcji. Państwa-Strony powinny zapewnić kobietom i dziewczętom możliwość i skuteczny dostęp do wysokiej jakości prenatalnej i poaborcyjnej opieki zdrowotnej, w każdych okolicznościach i na zasadzie poufności”.⁹

⁹ Human Rights Committee, „General comment No. 36. Article 6: right to life”, 8, 3 September 2019, CCPR/C/GC/36, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G19/261/15/PDF/G1926115.pdf?OpenElement>.

Ten sam problem dotyczy kwestii związanych z zakończeniem życia, biorąc pod uwagę, że Komitet Praw Człowieka ONZ uznaje legalność eutanazji w oparciu o prawo do życia:

„Uznając kluczowe znaczenie autonomii osobistej dla ludzkiej godności, państwa powinny podejmować stosowne działania, jednocześnie nie naruszając innych zobowiązań wynikających z Paktu, w celu zapobiegania samobójstwom, zwłaszcza wśród osób znajdujących się w szczególnie trudnym położeniu, w tym osób pozbawionych wolności. Państwa-Strony, które zezwalają pracownikom służb medycznych na zapewnianie świadczeń lub środków medycznych ułatwiających zakończenie życia osobom dorosłym dotkniętym chorobą, takim jak osoby nieuleczalnie chore, które doświadczają silnego fizycznego lub psychicznego bólu i cierpienia oraz pragną umrzeć z godnością, muszą zapewnić istnienie skutecznych mechanizmów prawnych i instytucjonalnych służących weryfikacji, czy pracownicy służb medycznych stosują się do dobrowolnej, opartej na wiedzy, wyraźnej i jednoznacznej decyzji swoich pacjentów, w celu ochrony pacjentów przed naciskami i nadużyciami”.¹⁰

U podstaw wszystkich tych paradoksów leży kontrowersja wokół pojęcia godności ludzkiej, któremu przestano przypisywać obiektywny i ontologiczny fundament, zakorzeniony w doskonałości bytu. Prawodawcy, juryści i sędziowie, którzy popierają aborcję i eutanazję, mają skłonność do utożsamiania godności ludzkiej wyłącznie z autonomią osobistą.

3. Nauczanie Jana Pawła II poświęcone prawu do życia

Obrona i promowanie prawa do życia jest jedną z osi *Magisterium* Świętego Jana Pawła II. Z tego względu nie sposób streścić tutaj całego bogactwa jego nauczania poświęconego temu prawu.¹¹ Mając powyższe na uwadze, odniosę się teraz do sześciu aspektów jego nauczania, które uważam za szczególnie istotne dla rozstrzygnięcia paradoksów, o których wspomniałem wcześniej.

W pierwszym rządzie święty Jan Paweł II pogłębił związek łączący prawo naturalne z prawami człowieka. Jest to kwestia o decydującym znaczeniu dla stawienia

¹⁰ Human Rights Committee, „General comment No. 36. Article 6: right to life”, op. cit., 9.

¹¹ By zapoznać się z kompilacją dokumentów św. Jana Pawła II na temat prawa do życia, zob.: Augusto Sarmiento, *El don de la vida. Documentos del Magisterio de la Iglesia sobre bioética*, Biblioteca de Autores Cristianos, Madrid 2002.

czoła wyzwaniom prawnym wynikającym z paradoksów dotyczących prawa do życia. W istocie, po II wojnie światowej ekspansja prawa dotyczącego praw człowieka oznaczała przewyżczenie legalistycznego pozytywizmu. Jednak, jak w 1995 roku zauważył święty Jan Paweł II, bez powiązania z prawem naturalnym, tak pojmowane prawa człowieka mogłyby wkrótce doprowadzić do pojawienia się nowych i potężniejszych zagrożeń dla osoby ludzkiej, tak jak już miało to faktycznie miejsce.¹² Nauczanie Jana Pawła II dotyczące niezbędnego związku między prawem naturalnym a prawami człowieka jest szczególnie ważne, aby stawić czoła wyzwaniom związanym z kwestią prawa do życia.

Po wtóre, św. Jan Paweł II wskazuje kryteria, według których należy rozpatrywać ten problem w perspektywie międzynarodowej. Jak słusznie zauważył w *Evangelium Vitae*, „nie należy lekceważyć zorganizowanego sprzysiężenia, ogarniającego także instytucje międzynarodowe, fundacje i stowarzyszenia, które prowadzą programową walkę o legalizację i rozpowszechnienie aborcji na świecie”.¹³ Tymczasem XXI wiek przyniósł nasilenie się tego problemu ze względu na rosnącą pozycję i wpływy międzynarodowych trybunałów, które wymuszają na poszczególnych krajach reformy prawa w celu legalizacji aborcji i eutanazji.

W kwestii światowych problemów demograficznych papież odnotowuje w *Evangelium Vitae*: „Trzeba szukać rozwiązań w skali całego świata, tworząc prawdziwą *ekonomię wspólnoty i współudziału w dobrach*, zarówno na szczeblu międzynarodowym, jak i krajowym. Jest to jedyna droga szanująca godność osób i rodzin, a zarazem autentyczne dziedzictwo kulturowe narodów”.¹⁴

Po trzecie, podkreślam jednoznaczność nauczania św. Jana Pawła II w kwestii potępienia dobrowolnej aborcji i eutanazji.¹⁵ To zdecydowane potępienie stanowi niepodważalny punkt odniesienia dla wszystkich katolików i ludzi dobrej woli na całym świecie, zwłaszcza w obliczu zawiłych debat legislacyjnych,

¹² „[...] do wartości podstawowych i koniecznych należy z pewnością godność każdej ludzkiej osoby, poszanowanie jej nienaruszalnych i niezbywalnych praw, a także uznanie „dobra wspólnego” za cel i kryterium rządzące życiem politycznym. Podstawą tych wartości nie mogą być tymczasowe i zmienne „większości” opinii publicznej, ale wyłącznie uznanie obiektywnego prawa moralnego, które jako „prawo naturalne”, wpisane w serce człowieka, jest normatywnym punktem odniesienia także dla prawa cywilnego”. Jan Paweł II, Encyklika o wartości i nienaruszalności życia ludzkiego *Evangelium Vitae*, op. cit., 70; John Paul II, Encyclical on the Value and Inviolability of Human Life *Evangelium Vitae*, op. cit., 70.

¹³ Ibid., 59.

¹⁴ Ibid., 91.

¹⁵ Ibid., 62 i 65.

w których pod pozorem tolerowania mniejszego zła, ich ostatecznym wynikiem może być podważenie integralności i spójności obrony życia. Nauczanie Jana Pawła II jest szczególnie zakorzenione w Tradycji Kościoła: „mocą władzy, którą Chrystus udzielił Piotrowi i jego Następcom, w komunii z Biskupami — którzy wielokrotnie potępiłi przerywanie ciąży, zaś w ramach wspomnianej wcześniej konsultacji wyrazili jednomyślnie — choć byli rozproszeni po świecie — aprobatę dla tej doktryny — *oświadczam, że bezpośrednie przerywanie ciąży, to znaczy zamierzone jako cel czy jako środek, jest zawsze poważnym nieładem moralnym, gdyż jest dobrowolnym zabójstwem niewinnej istoty ludzkiej*. Doktryna ta, oparta na prawie naturalnym i na słowie Bożym spisany, jest przekazana przez Tradycję Kościoła i nauczana przez Magisterium zwyczajne i powszechne”.¹⁶

Po czwarte, winniśmy wdzięczność świętemu Janowi Pawłowi II, który za pośrednictwem swego *Magisterium* przedstawia aktualne rozróżnienia dotyczące prawa do życia, o decydującym znaczeniu dla przedmiotowych debat legislacyjnych. Można tu przytoczyć rozróżnienie między aborcją bezpośrednią a sytuacjami, w których aborcja pośrednia, jako niepożądany skutek wtórny, jest zgodna z prawem. Musimy również podkreślić precyzyjne rozróżnienie między eutanazją a decyzją o rezygnacji z tak zwanego „agresywnego leczenia”.¹⁷

Po piąte, moim zdaniem, rozróżnienie między negatywnymi i pozytywnymi nakazami prawa naturalnego ma decydujące znaczenie dla publicznych i legislacyjnych debat dotyczących prawa do życia. Temat ten był przedmiotem niezwykle bogatego nauczania Jana Pawła II, zwłaszcza w encyklice *Veritatis Splendor*. W odniesieniu do prawa do życia musimy przyjąć, że normy negatywne prawa naturalnego, nakazujące „nie zabijać”, nie dopuszczają wyjątków, jak wyjaśniono w *Veritatis Splendor* nr 52.¹⁸ Z drugiej zaś strony, pozytywny aspekt prawa do

¹⁶ Ibid., 62.

¹⁷ Ibid., 65.

¹⁸ „Normy negatywne prawa naturalnego mają moc uniwersalną: obowiązują wszystkich i każdego, zawsze i w każdej okoliczności. Chodzi tu bowiem o zakazy, które zabraniają określonego działania *semper et pro semper*, bez wyjątku, ponieważ wyboru takiego postępowania w żadnym przypadku nie da się pogodzić z dobrocią woli osoby działającej, z jej powołaniem do życia z Bogiem i do komunii z bliźnim. Nikogo i nigdy nie wolno łamać przykazań, które bezwzględnie obowiązują wszystkich do nieobrażania w drugim człowieku, a przede wszystkim w samym sobie, godności osoby wspólnej wszystkim ludziom”. Jan Paweł II, Encyklika o niektórych podstawowych problemach nauczania moralnego Kościoła *Veritatis Splendor*, 52, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_06081993_veritatis-splendor.html; John Paul II,

życia inspiruje nas do poszukiwania nowych i kreatywnych sposobów gwarantowania i promowania życia.¹⁹ Jak mówi Jan Paweł II: „Przez swoje słowa i czyny Jezus jeszcze wyraźniej ukazuje pozytywne wymogi przykazania dotyczącego nienaruszalności życia. Można je odnaleźć już w Starym Testamencie, którego prawodawstwo starało się chronić życie w chwilach słabości i zagrożenia, otaczając opieką cudzoziemców, wdowy, sieroty, chorych, wszelkiego rodzaju ubogich oraz życie nie narodzonych (por. Wj 21, 22; 22, 20-26). Dzięki Jezusowi te pozytywne wymogi zyskują nową żywotność i rozmach, ukazując cały swój zasięg i głębię: obejmują nie tylko troskę o życie *brata* (krewnego, członka tego samego narodu czy cudzoziemca mieszkającego w kraju Izraela), ale także odpowiedzialność za *obcych*, a nawet *miłość nieprzyjaciół*”.²⁰

Po szóste wreszcie święty Jan Paweł II wniósł znaczący wkład w nadanie odpowiedniego wymiaru społecznym prognozom zagrożeń dla prawa do życia. Innymi słowy, ukazywał, iż problemy aborcji, eliminowania ludzkich embrionów czy eutanazji nie stanowią wyłącznie kwestii z zakresu indywidualnej moralności, ale niosą ze sobą niewątpliwe konsekwencje społeczne.

„[...] pierwotne i niezbywalne prawo do życia staje się przedmiotem dyskusji lub zostaje wręcz zanegowane na mocy głosowania parlamentu lub z woli części społeczeństwa, choćby nawet liczebnie przeważającej. Jest to zgubny rezultat nieograniczonego panowania relatywizmu: „prawo” przestaje być prawem, ponieważ nie jest już oparte na mocnym fundamencie nienaruszalnej godności osoby, ale zostaje podporządkowane woli silniejszego. W ten sposób demokracja, sprzeniewierzając się własnym zasadom, przeradza się w istocie w system totalitarny. Państwo nie jest już „wspólnym domem”, gdzie wszyscy mogą żyć zgodnie z podstawowymi zasadami równości, ale przekształca się w *państwo tyrańskie*, uzurpujące sobie prawo do dysponowania życiem słabszych i bezbronych, dzieci

Encyclical *Veritatis Splendor*, 52, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_06081993_veritatis-splendor.html.

¹⁹ „W przypadku pozytywnych nakazów moralnych trzeba przede wszystkim roztropnie ocenić, czy rzeczywiście znajdują one zastosowanie w określonej sytuacji, zastanawiając się na przykład, czy nie istnieją jakieś inne, być może ważniejsze lub pilniejsze powinności. Ale przykazania moralne negatywne, to znaczy zakazujące pewnych czynów i zachowań jako z natury złych, nie dopuszczają żadnych uprawnionych wyjątków”. Jan Paweł II, Encyklika o niektórych podstawowych problemach nauczania moralnego Kościoła *Veritatis Splendor*, op. cit., 67; John Paul II, Encyclical *Veritatis Splendor*, op. cit., 67.

²⁰ Jan Paweł II, Encyklika o wartości i nienaruszalności życia ludzkiego *Evangelium Vitae*, op. cit., 41; Encyclical on the Value and Inviolability of Human Life *Evangelium Vitae*, op. cit., 41.

jeszcze nie narodzonych, w imię pożytku społecznego, który w rzeczywistości oznacza jedynie interes jakiejś grupy”.²¹

Dzięki jego nauczaniu zagadnienia związane z prawem do życia zostały włączone do tradycyjnej doktryny społecznej Kościoła.

4. Oznaki nadziei i zaangażowania

W tym kontekście, gdy wokół prawa do życia panują wielkie sprzeczności, chciałbym przedstawić cztery oznaki nadziei i zaangażowania oraz podjąć próbę ukazania ich związku z nauczaniem świętego Jana Pawła II.

Po pierwsze, orędownictwo na rzecz ochrony praw osób niepełnosprawnych wyłoniło się jako swego rodzaju ograniczenie potęgi sektora biotechnologii. Aborcja osoby z powodu jej niepełnosprawności jest poważną formą dyskryminacji i naruszeniem jej prawa do życia. Już sam język (poważne wady rozwojowe płodu) obarczony jest ładunkiem dyskryminacji.

Eugeniczne stosowanie aborcji i eutanazji oznacza, że w krajach, w których aborcja jest zalegalizowana, nawet 90% osób niepełnosprawnych jest eliminowanych po niekorzystnej diagnozie prenatalnej.²²

W moim kraju, Argentynie, ustawa, mająca na celu legalizację aborcji, do 2018 r. zezwalała na aborcję po 14. tygodniu w przypadku poważnych wad rozwojowych płodu. Ze względu na protesty grup osób niepełnosprawnych i grup *pro-life*, przesłanki te nie zostały uwzględnione w projekcie ustawy z 2020 r., która została ostatecznie zatwierdzona.

Na szczeblu międzynarodowym Komitet Praw Osób Niepełnosprawnych oświadczył: „akty prawne, które wyraźnie zezwalają na aborcję z powodu

²¹ Encyklika o wartości i nienaruszalności życia ludzkiego *Evangelium Vitae*, op. cit., 20; Encyclical on the Value and Inviolability of Human Life *Evangelium Vitae*, op. cit., 20.

²² PA Boyd, Devigan C, Khoshnood B, Loane M, Garne E, Dolk H, oraz grupa robocza EUROCAT. „Survey of prenatal screening policies in Europe for structural malformations and chromosome anomalies, and their impact on detection and termination rates for neural tube defects and Down’s syndrome”, *BJOG*; 115; 9.04.2008, s. 689-696, DOI: 10.1111/j.1471-0528.2008.01700.x; J. L. Natoli *et al.*, „Prenatal Diagnosis of Down Syndrome: A Systematic Review of Termination Rates (1995-2011)”, *Prenatal Diagnosis* 32, nr 2, s. 142-53, doi:10.1002/pd.2910; Melissa Hill *et al.*, „Has Noninvasive Prenatal Testing Impacted Termination of Pregnancy and Live Birth Rates of Infants with Down Syndrome?”, *Prenatal Diagnosis* 37, nr 13, s. 1281-90, <https://doi.org/10.1002/pd.5182>.

niepełnosprawności, naruszają Konwencję o prawach osób niepełnosprawnych (art. 4, 5, 8). Nawet jeśli wada zostanie uznana za śmiertelną, w dalszym ciągu decyzja podejmowana jest na podstawie niepełnosprawności. Często nie można stwierdzić, czy dana wada rozwojowa będzie skutkować śmiercią. Doświadczenie pokazuje, że diagnozy dotyczące stopnia niepełnosprawności są nierzadko błędne. Nawet jeśli diagnoza nie jest błędna, to taka ocena utrwala stereotypowe wyobrażenie niepełnosprawności jako nie do pogodzenia z dobrym życiem²³.²³ Komitet wydał podobne rekomendacje dla Hiszpanii,²⁴ Austrii,²⁵ Węgier,²⁶ i Zjednoczonego Królestwa.²⁷

²³ Committee on the Rights of Persons with Disabilities, „Comments on the draft General Comment No. 36 of the Human Rights Committee on article 6 of the International Covenant on Civil and Political Rights”, 1, 2017, <http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CCPR/GCArticle6/CRPD.docx>.

²⁴ „Komitet zaleca również, aby Państwo-Strona [...] (b) Zniosło wszelkie przewidziane prawem rozróżnienia dotyczące okresu, w którym ciąża może zostać przerwana ze względu na potencjalne zaburzenia rozwoju płodu, oraz zapewniło, że nie istnieją przepisy zezwalające na eutanazję ze względu na niepełnosprawność, gdyż takie przepisy przyczyniają się do stygmatyzacji niepełnosprawności, co może prowadzić do dyskryminacji”. Committee on the Rights of Persons with Disabilities, „Concluding observations on the combined second and third periodic reports of Spain”, 13 May 2019, CRPD/C/ESP/CO/2-3, <https://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPPRiCAqhKb7yhslxq2MulDp%2fqMKQ6SGOn0%2fM2iqPHauvLINGLuCsnFfZ4vRELH5%2fNh4FYriSa2QosgVLtPe7xxuafZSKDf63JRE5MZmF9O7lX%2b5vuhjIWQQ0k>.

²⁵ „Komitet zaleca, aby Państwo-Strona zniosło wszelkie dozwolone przez prawo rozróżnienia dotyczące okresu, w którym ciąża może zostać przerwana wyłącznie ze względu na niepełnosprawność”. Committee on the Rights of Persons with Disabilities, „Concluding observations on the initial report of Austria, adopted by the Committee at its tenth session (2–13 September 2013)”, 30 September 2013, CRPD/C/AUT/CO/1, <https://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPPRiCAqhKb7yhsnzSGolKOaUX8Ss-M2PfxU7s9lOchc%2bi0vJdc3TEt6JuQH6d6LwuOqunaiCbf0Z0e%2b%2fWMB4CH5VprCrZY%2bNACxg%2b3FQ4iHroX8O6TU68Yogo>.

²⁶ „Komitet zaleca, aby Państwo-Strona zniosło rozróżnienie zawarte w ustawie o ochronie życia płodowego w zakresie dozwolonego przez prawo okresu, w którym ciąża może zostać przerwana wyłącznie ze względu na niepełnosprawność”. Committee on the Rights of Persons with Disabilities, „Concluding observations on the initial periodic report of Hungary, adopted by the Committee at its eighth session (17–28 September 2012)”, 22 October 2012, CRPD/C/HUN/CO/1, <https://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPPRiCAqhKb7yhsmsg8z0DXeL2x2%2fDmZ9jKJsk-Z6Y9eRc83PT5FhFy95TQZkyGQot9vWZBNEf0eAwM4AH0py5P0KQ9jmr6ZHdZ17dnUAKIzS4Qpi81YhvnXxVrA>. W 2022 r., zalecenie to nie pojawiło się w uwagach końcowych Komitetu.

²⁷ „Komitet zaleca, aby Państwo-Strona zmieniło swoje prawo aborcyjne odpowiednio. Prawa kobiet do autonomii reprodukcyjnej i seksualnej powinny być przestrzegane, nie legalizując jednak selektywnej aborcji ze względu na wady rozwojowe płodu”. Committee on the Rights of Persons with Disabilities, „Concluding observations on the initial report of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland”, 3 October 2017, CRPD/C/GBR/CO/1,

Muszę przyznać, że Komitet Praw Osób Niepełnosprawnych nie uznał jednoznacznie prawa do życia osób niepełnosprawnych od momentu poczęcia i jego stanowisko w tej kwestii zawiera szereg sprzeczności. Dla przykładu Komitet zalecił Polsce zapewnienie kobietom z niepełnosprawnościami dostępu do aborcji.²⁸ Myślę jednak, że ogólnie rzecz biorąc, można dostrzec oznaki nadziei w działaniach na rzecz praw osób z niepełnosprawnościami.

Kwestia ta była przedmiotem ważnych wypowiedzi Jana Pawła II. Już w 1982 r., w swoim przemówieniu do Pierwszego Międzynarodowego Kongresu Medycznego Ruchu *Pro-Life*, zwrócił uwagę na kwestie moralne związane z diagnostyką prenatalną.²⁹

Następnie, szczególnie wyróżnia się nauczanie encykliki *Evangelium Vitae*:

„Należy zwrócić specjalną uwagę na ocenę moralną prenatalnych technik diagnostycznych, które pozwalają na wczesne wykrycie ewentualnych anomalii w organizmie jeszcze nie narodzonego dziecka. W istocie ze względu na złożoność tych technik ich ocena winna być dokładniejsza i bardziej określona. Są one moralnie godziwe, gdy nie stwarzają nadmiernych zagrożeń dla dziecka i dla matki i gdy stosowane są po to, by umożliwić wczesne leczenie lub też by dopomóc w spokojnym i świadomym przyjęciu mającego się narodzić dziecka. Zważywszy jednak, że możliwości leczenia przed narodzeniem są jeszcze dziś ograniczone, nierzadko

<https://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPPRiCAqhKb7yhspCUnZhK1jU66fLQJyHIkqMIT3RDaLiqzhH8tVNxhro6S657eVNwuqlzu0xvsQUehREyYEQD%2bldQaLP31QDpRclCKZKktydtAkeqhq77NLol>.

²⁸ „Komitet zaleca, aby Państwo-Strona wycofało swoje zastrzeżenie do artykułu 25 (a) Konwencji oraz aby: (e) Podjęło środki niezbędne do zapewnienia poszanowania autonomii i decyzji kobiet z niepełnosprawnościami, zabezpieczenia praw kobiet w odniesieniu do zdrowia reprodukcyjnego, zapewnienia dostępu do bezpiecznej aborcji oraz ochrony kobiet z niepełnosprawnościami przed wymuszoną sterylizacją i przymusową aborcją”. Committee on the Rights of Persons with Disabilities, „Concluding observations on the initial report of Poland”, 29 October 2018, CRPD/C/POL/CO/1, <https://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPPRiCAqhKb7yhspCUnZhK1jU66fLQJyHIkqMIT3RDaLiqzhH8tVNxhro6S657eVNwuqlzu0xvsQUehREyYEQD%2bldQaLP31QDpRclCKZKktydtAkeqhq77NLol>, https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsq_no=IV-15&chapter=4&clang=_en#EndDec.

²⁹ John Paul II, „Speech to members of the Pro-Life Movement”, 3 December 1982, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1982/december/documents/hf_jp-ii_spe_19821203_movimento-vita.html.

zdarza się, że techniki te służą mentalności eugenicznej, która dopuszcza selektywne przerywanie ciąży, aby zapobiegać narodzinom dzieci dotkniętych przez różnego rodzaju anomalie. Tego rodzaju mentalność jest haniebna i w najwyższym stopniu naganna, ponieważ rości sobie prawo do mierzenia wartości ludzkiego życia wyłącznie według kryteriów „normalności” i zdrowia fizycznego, otwierając tym samym drogę do uprawomocnienia także dzieciobójstwa i eutanazji”.³⁰

Drugą oznaką nadziei jest pojawienie się troski o osoby wymagające szczególnego traktowania. U początków ludzkiego życia odnajdujemy nowe i silniejsze zaangażowanie na rzecz macierzyństwa osób szczególnie potrzebujących. Innymi słowy, aborcja nie rozwiązuje rzeczywistych problemów, które mogą wpływać na podjęcie przez matkę dramatycznej decyzji o przerwaniu ciąży. W związku z tym prawnicy i ustawodawcy podejmują coraz większe wysiłki, aby opracować politykę publiczną, która zajmowałaby się przyczynami szczególnej trudnej sytuacji kobiet w okresie macierzyństwa. Wśród innych rozwiązań, ustawodawcy i pracownicy administracji publicznej wprowadzają polityki takie jak tzw. „polityka 1000 dni” (1000 dni od momentu poczęcia do ukończenia przez dziecko drugiego roku życia) lub innych działań, mających na celu zapewnienie, że placówki porodowe przestrzegają podstawowych warunków położniczych i neonatologicznych, edukacji matek lub koordynacji systemu opieki zdrowotnej.

Ponadto, od początku swego pontyfikatu, troska o matki zajmowała ważne miejsce w nauczaniu Jana Pawła II dotyczącym prawa do życia. Podczas audiencji generalnej 3 stycznia 1979 roku papież stwierdził:

„Matka, która ma niebawem urodzić, nie może być pozostawiona sama ze swoimi wątpliwościami, trudnościami i pokusami. Musimy stanąć u jej boku, aby nie obciążać jej sumienia, aby nie zniszczyć najbardziej fundamentalnej z więzi: szacunku człowieka do drugiego człowieka. Taka jest w istocie więź, która zaczyna się w momencie poczęcia, w wyniku czego wszyscy musimy w jakiś sposób być przy każdej matce, która musi urodzić; i musimy ofiarować jej wszelką możliwą pomoc”.³¹

³⁰ Jan Paweł II, Encyklika o wartości i nienaruszalności życia ludzkiego *Evangelium Vitae*, op. cit., 63; John Paul II, Encyclical on the Value and Inviolability of Human Life *Evangelium Vitae*, op. cit., 63.

³¹ John Paul II, „General Audience”, 3 January 1979, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/audiences/1979/documents/hf_jp-ii_aud_19790103.html.

W *Evangelium Vitae* Jan Paweł II wzywa do nowego zaangażowania w promowanie prawa sprzyjającego matkom znajdującym się w szczególnie trudnej sytuacji:

„W tym kontekście należy podkreślić, że nie wystarczy zniesienie niegodziwych praw. Należy usunąć przyczyny, które sprzyjają zamachom na życie, przede wszystkim przez zapewnienie należytej pomocy rodzinie i macierzyństwu: *polityka rodzinna* musi być *filarem i motorem wszelkiej polityki społecznej*. Dlatego należy podejmować działania społeczne i prawodawcze zdolne zapewnić warunki autentycznej wolności w podejmowaniu decyzji dotyczących ojcostwa i macierzyństwa; konieczne jest też oparcie na nowych zasadach polityki w sferze pracy, rozwoju miast, budownictwa mieszkaniowego i usług, tak aby można było pogodzić rytmy pracy z rytmem życia rodzinnego oraz zapewnić rzeczystwą opiekę dzieciom i starcom”.³²

Jest to zadanie naglące, jak wskazał papież Franciszek w swej adhortacji *Evangelii Gaudium*:

„Właśnie dlatego, że kwestia ta powiązana jest z przesłaniem o wartości osoby ludzkiej, nie powinno się oczekiwać, że Kościół zmieni swoją postawę w tej kwestii. Chcę być całkowicie uczciwy w tym względzie. To nie jest problem poddany zamierzonym reformom lub «modernizacji». Nie jest żadnym postępem rozwiązywanie problemów przez eliminację ludzkiego życia. Jednak prawdą jest również, że uczyniliśmy niewiele, aby odpowiednio pomagać i towarzyszyć kobietom znajdującym się w bardzo ciężkiej sytuacji, w której aborcja jawi się im jako szybkie rozwiązanie w ich głębokiej udręce, szczególnie gdy rozwijające się w nich życie zaistniało w wyniku gwałtu lub w kontekście krańcowego ubóstwa”.³³

³² Jan Paweł II, Encyklika o wartości i nienaruszalności życia ludzkiego *Evangelium Vitae*, op. cit., 90; John Paul II, Encyclical on the Value and Inviolability of Human Life *Evangelium Vitae*, op. cit., 90.

³³ Franciszek, Adhortacja apostolska o głoszeniu Ewangelii we współczesnym świecie *Evangelii Gaudium*, 24 listopada 2013 r., 214, https://www.vatican.va/content/francesco/pl/apost_exhortations/documents/papa-francesco_esortazione-ap_20131124_evangelii-gaudium.html; Francis, Apostolic Exhortation on the Proclamation of the Gospel in Today's World *Evangelii Gaudium*, 24 November 2013, 214, https://www.vatican.va/content/francesco/en/apost_exhortations/documents/papa-francesco_esortazione-ap_20131124_evangelii-gaudium.html.

Pod koniec ludzkiego życia prawo musi promować opiekę paliatywną jako adekwatną odpowiedź na problem osoby bezbronnej i cierpiącej, jak proponował Jan Paweł II:

„We współczesnej medycynie coraz większe znaczenie zyskują tak zwane »terapię paliatywne«, których celem jest złagodzenie cierpienia w końcowym stadium choroby i zapewnienie pacjentowi potrzebnego mu ludzkiego wsparcia”.³⁴

Trzecią oznaką nadziei jest prawne uznanie prawa do sprzeciwu sumienia. Jan Paweł II był gorącym obrońcą i promotorem tego prawa. Jego nauczanie położyło podwaliny pod wzrost, na całym świecie, liczby osób stosujących klauzulę sumienia, zwłaszcza wśród osób związanych ze służbą zdrowia. Odnosząc się do sumienia, nie sposób nie wspomnieć o klarowności i wyrazistości encykliki *Veritatis Splendor*, która jest ściśle związana z późniejszą encykliką *Evangelium Vitae*.³⁵

W tej ostatniej Jan Paweł II uznaje sprzeciw sumienia za „obowiązek”:

„Przerywanie ciąży i eutanazja są zatem zbrodniami, których żadna ludzka ustawa nie może uznać za dopuszczalne. Ustawy, które to czynią, nie tylko nie są w żaden sposób wiążące dla sumienia, ale stawiają wręcz człowieka wobec *poważnej i konkretnej powinności przeciwstawienia się im poprzez sprzeciw sumienia*”.³⁶

Ponadto, święty Jan Paweł II wskazuje bezpieczne i jasne kryteria pozwalające rozeznaczyć złożone sytuacje, takie jak ta, przed którą stoją prawodawcy w krajach debatujących nad przepisami dotyczącymi aborcji. Przypomnijmy słynny fragment z encykliki *Evangelium Vitae*, który w ostatnich latach był tak często poddawany refleksji i tak często stosowany:

³⁴ Jan Paweł II, Encyklika o wartości i nienaruszalności życia ludzkiego *Evangelium Vitae*, op. cit., 65; John Paul II, Encyclical on the Value and Inviolability of Human Life *Evangelium Vitae*, op. cit., 65.

³⁵ John Paul II, „Speech to the International Symposium on ‘Evangelium Vitae and Law’”, Vatican City, 24 May 1996, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/es/speeches/1996/may/documents/hf_jp-ii_spe_19960524_evangelium-diritto.html.

³⁶ Jan Paweł II, Encyklika o wartości i nienaruszalności życia ludzkiego *Evangelium Vitae*, op. cit., 73; John Paul II, Encyclical on the Value and Inviolability of Human Life *Evangelium Vitae*, op. cit., 73.

„Szczególny problem sumienia mógłby powstać w przypadku, w którym głosowanie w parlamencie miałoby zdecydować o wprowadzeniu prawa bardziej restryktywnego, to znaczy zmierzającego do ograniczenia liczby legalnych aborcji, a stanowiącego alternatywę dla prawa bardziej permissywnego, już obowiązującego lub poddanego głosowaniu. Takie przypadki nie są rzadkie. Można bowiem zauważyć, że podczas gdy w niektórych częściach świata nadal prowadzi się kampanie na rzecz wprowadzenia ustaw dopuszczających przerywanie ciąży, popierane nierzadko przez potężne organizacje międzynarodowe, w innych natomiast krajach — zwłaszcza tych, które doświadczyły już gorzkich konsekwencji takiego permissywnego ustawodawstwa — pojawia się coraz więcej oznak ponownego przemyślenia sprawy. W omawianej tu sytuacji, jeśli nie byłoby możliwe odrzucenie lub całkowite zniesienie ustawy o przerywaniu ciąży, parlamentarzysta, którego osobisty absolutny sprzeciw wobec przerywania ciąży byłby jasny i znany wszystkim, postąpiłby słusznie, udzielając swego poparcia propozycjom, których celem jest ograniczenie szkodliwości takiej ustawy i zmierzających w ten sposób do zmniejszenia jej negatywnych skutków na płaszczyźnie kultury i moralności publicznej. Tak postępując bowiem, nie współdziała się w sposób niedozwolony w uchwalaniu niesprawiedliwego prawa, ale raczej podejmuje się słuszną i godziwą próbę ograniczenia jego szkodliwych aspektów”.³⁷

Jego nauczanie dotyczące problemu współdziałania ze złem było również prawdziwie jednoznaczne i stanowiło wytyczne dla ruchu *pro-life*:

„Z moralnego punktu widzenia nigdy nie wolno formalnie współdziałać w czynieniu zła. Takie współdziałanie ma miejsce wówczas, gdy dokonany czyn — już to z samej swej natury, już to ze względu na określony kontekst kształtujących go okoliczności — ma charakter bezpośredniego uczestnictwa w działaniu przeciwko niewinnemu życiu ludzkiemu albo też wyraża poparcie dla niemoralnej intencji głównego sprawcy”.³⁸

³⁷ Ibid.

³⁸ Ibid., 74. Papież Benedykt XVI powiedział: „sumienie moralne, by móc właściwie oceniać ludzkie postępowanie, musi przede wszystkim opierać się na solidnym fundamencie prawdy, to znaczy musi być na tyle światłe, by znać prawdziwą wartość czynów i przyjmować rzetelne kryteria ich oceny. Dlatego musi być w stanie odróżnić dobro od zła, nawet jeśli środowisko społeczne, pluralistyczna kultura i narzucane interesy mu w tym nie pomagają”. Benedict XVI, „Address to the participants in the General Assembly of the Pontifical Academy for Life”, Clementine Hall, 24 February 2007, https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/speeches/2007/february/documents/hf_ben-xvi_spe_20070224_academy-life.html.

Co się tyczy problemu współdziałania w zakresie aborcji, szczególnie istotne jest nauczanie Jana Pawła II w kwestiach dotyczących właściwych relacji katolickich poradni zajmujących się ciążą z poradniami podlegającymi regulacjom państwa w Niemczech.³⁹

Czwartą oznaką nadziei jest piękno kultury chrześcijańskiej, głęboko zakorzenionej w zjednoczeniu mężczyzny i kobiety, którzy wspólnie budują rodzinę. W swoim Liście do Rodzin Jan Paweł II mówił o pięknie rodziny i najczystszej miłości: „Piękno miłości i piękno istoty ludzkiej, która dzięki mocy Ducha Świętego jest zdolna do takiej miłości. Mówimy tutaj o pięknie mężczyzny i kobiety: ich pięknie jako brata lub siostry, jako pary, która zamierza się pobrać, jako męża i żony”.⁴⁰ I tak, jak święty Jan Paweł II rzekł do artystów: „Tego entuzjazmu potrzebują ludzie współcześni i jutrzejsi, ażeby podejmować i przewycięzać wielkie wyzwania jawiące się już na widnokręgu. Dzięki niemu ludzkość po każdym upadku będzie mogła wciąż dźwigać się i zmartwychwstawać. W tym właśnie sensie powiedziano z proroczą intuicją, że «piękno zbawi świat»”.⁴¹

5. Uwagi końcowe

W obliczu paradoksów, jakie niesie ze sobą prawo do życia w kontekście praw człowieka, nauczanie św. Jana Pawła II pozostaje aktualne i stanowi nieuniknione źródło dla rozwiązywania tych problemów. W niniejszym artykule starałem się ukazać cztery oznaki nadziei, związane z ograniczeniami aktualnej tendencji do legalizacji aborcji i eutanazji.

„Choć prawa nie są jedynym narzędziem obrony ludzkiego życia, odgrywają rolę bardzo ważną, a czasem decydującą w procesie kształtowania określonej

³⁹ John Paul II, „Letter to the Bishops of the German Episcopal Conference”, 11 January 1998, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/letters/1998/documents/hf_jp-ii_let_19980111_bishop-germany.html; John Paul II, „Letter to the German Bishops”, 3 June 1999, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/letters/1999/documents/hf_jp-ii_let_03061999_german-bishops.html; J. Ratzinger, A. Sodano, „Letter to the German Bishops”, 18 September 1999.

⁴⁰ John Paul II, „Letter to the Families. *Gratissimam Sane*”, 2 February 1994, 20, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/letters/1994/documents/hf_jp-ii_let_02021994_families.html.

⁴¹ Jan Paweł II, List do artystów: „Do tych, którzy z pasją i poświęceniem poszukują nowych «epifanii» piękna, aby podarować je światu w twórczości artystycznej”, 16, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/letters/1999/documents/hf_jp-ii_let_23041999_artists.html; John Paul II, „Letter to Artists”, 4 April 1999, 16, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/letters/1999/documents/hf_jp-ii_let_23041999_artists.html.

mentalności i obyczaju”.⁴² Dlatego szczególnie istotne jest znoszenie tych ustaw, które legalizują aborcję, eutanazję i wszelkie naruszenia prawa do życia. Jednocześnie ważne jest, by działać na rzecz kultury życia, poprzez ustawodawstwo, które promuje to prawo, obowiązujące od momentu poczęcia do naturalnej śmierci.

Bibliografia

- Benedict XVI (2007). „Address to the participants in the General Assembly of the Pontifical Academy for Life”, Clementine Hall, 24 February, https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/speeches/2007/february/documents/hf_ben-xvi_spe_20070224_academy-life.html.
- Boyd, PA, Devigan C, Khoshnood B, Loane M, Garne E, Dolk H, and the EUROCAT working group (2008). „Survey of prenatal screening policies in Europe for structural malformations and chromosome anomalies, and their impact on detection and termination rates for neural tube defects and Down’s syndrome”, *BJOG*; 115; s. 689-696, DOI: 10.1111/j.1471-0528.2008.01700.x.
- Committee on the Rights of Persons with Disabilities (2012). „Concluding observations on the initial periodic report of Hungary, adopted by the Committee at its eighth session (17-28 September 2012)”, 22 October, CRPD/C/HUN/CO/1, <https://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPPRiCAqhKb7yhsmg8z0DXe-L2x2%2fDmZ9jKjskZ6Y9eRc83PT5FhFy95TQZkyGQot9vWZBNEf0eAwM4AH-0py5P0KQ9jmr6ZHdZ17dnUAKIzS4Qpi81YhvnXxVrA>.
- Committee on the Rights of Persons with Disabilities (2013). „Concluding observations on the initial report of Austria, adopted by the Committee at its tenth session (2-13 September 2013)”, 30 September, CRPD/C/AUT/CO/1, <https://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPPRiCAqhKb7yhsnzSGo-lKOaUX8SsM2PfxU7s9lOchc%2bi0vJdc3TEt6JuQH6d6LwuOqunaiCbf0Z0e%2b%2fWMb4CH5VprCrZY%2bNACxgG%2b3FQ4iHroX8O6TU68Yogo>.
- Committee on the Rights of Persons with Disabilities (2017a), „Comments on the draft General Comment No 36 of the Human Rights Committee on article 6 of the International Covenant on Civil and Political Rights”, <http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CCPR/GCArticle6/CRPD.docx>.
- Committee on the Rights of Persons with Disabilities (2017b). „Concluding observations on the initial report of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland”, 3 October, CRPD/C/GBR/CO/1, <https://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPPRiCAqhKb7yhspCUnZhK1jU66fLQJyHIkqMIT3RDALiqzhH8tVNxhro6S657eVNwuqlzu0xvsQUehREyYEQD%2bldQaLP31QDpRclCKZKkt ydtAkeqhq77NLol>.

⁴² Jan Paweł II, Encyklika o wartości i nienaruszalności życia ludzkiego *Evangelium Vitae*, op. cit., 90; John Paul II, Encyclical on the Value and Inviolability of Human Life *Evangelium Vitae*, op. cit., 90.

- Committee on the Rights of Persons with Disabilities (2018). „Concluding observations on the initial report of Poland”, 29 October, CRPD/C/POL/CO/1, <https://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPPRiCAqhKb7yhslNFjcXmd8I-lx1hLUlxYOlolNx89NMrEyKDrTPKg7T8aUMAwDVPc%2fx6%2fd5Qg%2bJxRYV2Gi33mW2TralO6fd4KvKhcm%2b1Ckv%2bfJTz0Ns6t832>.
- Committee on the Rights of Persons with Disabilities (2019). „Concluding observations on the combined second and third periodic reports of Spain”, 13 May, CRPD/C/ESP/CO/2-3, <https://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6-QkG1d%2fPPRiCAqhKb7yhslxq2MulDp%2fqMKQ6SGOn0%2fM2iqPHauvLINGLUcSnFfZ4vRELH5%2fNh4FYriSa2QosgVlPe7xxuafZSKDf63JRE5MZmF9O71X%2b5vuhjIWQQ0k>.
- Dalla Torre, Giuseppe (1997). „Le leggi contro la vita”, in *Evangelium Vitae e Diritto. Evangelium Vitae and Law. Acta Symposii Internationalis In Civitate Vaticana Celebrati 23-25 Maii 1996*, Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, s. 99-119.
- Francis (2013). *Apostolic Exhortation Evangelii Gaudium*, 24 November, https://www.vatican.va/content/francesco/en/apost_exhortations/documents/papa-francesco_esortazione-ap_20131124_evangelii-gaudium.html.
- Franciszek (2013), *Adhortacja apostolska o głoszeniu Ewangelii we współczesnym świecie Evangelii Gaudium*, 24 listopada, https://www.vatican.va/content/francesco/pl/apost_exhortations/documents/papa-francesco_esortazione-ap_20131124_evangelii-gaudium.html.
- Hill, M. et al. (2017). „Has Noninvasive Prenatal Testing Impacted Termination of Pregnancy and Live Birth Rates of Infants with Down Syndrome?”, *Prenatal Diagnosis* 37, no. 13: 1281–90, <https://doi.org/10.1002/pd.5182>.
- Human Rights Committee (2019). „General comment No. 36. Article 6: right to life”, 3 September, CCPR/C/GC/36, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G19/261/15/PDF/G1926115.pdf?OpenElement>.
- Inter-American Court of Human Rights (2012). „Artavia Murillo y otros c. Costa Rica”, 28 November.
- Jan Paweł II (1993). Encyklika o niektórych podstawowych problemach nauczania moralnego Kościoła *Veritatis Splendor*, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_06081993_veritatis-splendor.html.
- Jan Paweł II (1995). Encyklika o wartości i nienaruszalności życia ludzkiego *Evangelium Vitae*, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_25031995_evangelium-vitae.html.
- Jan Paweł II (1999). List do artystów: „Do tych, którzy z pasją i poświęceniem poszukują nowych «epifanii» piękna, aby podarować je światu w twórczości artystycznej”, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/letters/1999/documents/hf_jp-ii_let_23041999_artists.html.
- John Paul II (1979). „General Audience”, 3 January, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/audiences/1979/documents/hf_jp-ii_aud_19790103.html.
- John Paul II (1982). „Speech to members of the Pro-Life Movement”, 3 December, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1982/december/documents/hf_jp-ii_spe_19821203_movimento-vita.html.

- John Paul II (1993). *Encyclical Veritatis Splendor*, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_06081993_veritatis-splendor.html.
- John Paul II (1994). „Letter to the Families. *Gratissimam Sane*”, 2 February, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/letters/1994/documents/hf_jp-ii_let_02021994_families.html.
- John Paul II (1995). *Encyclical Evangelium Vitae*, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_25031995_evangelium-vitae.html.
- John Paul II (1996). „Speech to the International Symposium on ‘Evangelium Vitae and Law’”, Vatican City, 24 May, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/es/speeches/1996/may/documents/hf_jp-ii_spe_19960524_evangelium-diritto.html.
- John Paul II (1998). „Letter to the Bishops of the German Episcopal Conference”, 11 January, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/letters/1998/documents/hf_jp-ii_let_19980111_bishop-germany.html.
- John Paul II (1999a). „Letter to the German Bishops”, 3 June, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/letters/1999/documents/hf_jp-ii_let_03061999_german-bishops.html.
- John Paul II (1999b). „Letter to Artists”, 4 April, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/letters/1999/documents/hf_jp-ii_let_23041999_artists.html.
- Loane, M. *et al.* (2013). „Twenty-year trends in the prevalence of Down syndrome and other trisomies in Europe: Impact of maternal age and prenatal screening”, *European Journal of Human Genetics* 21, n. 1: 27-33, doi:10.1038/ejhg.2012.94.
- Lovell-Badge *et al.* (2021). „ISSCR Guidelines for Stem Cell Research and Clinical Translation: The 2021 update, Stem Cell Reports”, <https://doi.org/10.1016/j.stemcr.2021.05.012>.
- McCully S. (2021). „The time has come to extend the 14-day limit”. *J Med Ethics* 0:1–5. doi:10.1136/medethics-2020-106406.
- Natoli, J. L. *et al.* (2012). „Prenatal Diagnosis of Down Syndrome: A Systematic Review of Termination Rates (1995-2011)”, *Prenatal Diagnosis* 32, no. 2: 142-53, doi:10.1002/pd.2910.
- Puppinck, G. (2020). *Mi deseo es la ley*, Madrid, Encuentro.
- Ratzinger, J., Sodano, A. (1999). „Letter to the German Bishops”, 18 September.
- Report of the Committee of Inquiry Into Human Fertilisation and Embryology*, Chairman: Dame Mary Warnock DBE, July 1984, <https://www.hfea.gov.uk/media/2608/warnock-report-of-the-committee-of-inquiry-into-human-fertilisation-and-embryology-1984.pdf>.
- Sarmiento, A. (2002). *El don de la vida. Documentos del Magisterio de la Iglesia sobre bioética*, Madrid, Biblioteca de Autores Cristianos.
- SCOTUS (1973). “Roe v. Wade”, 410 US 113.